

Revolutionens valkyria

Den dam som fick fart på de svensk-sovjettiska handelsförbindelserna har ägnats en biografi. Olav Wiström anmäler.

Arkadij Vaksbergs biografi över Aleksandra Kollontaj (1872–1952) är en bit skönlitteratur av bolsjevismens historia. Strängt taget vorenda en av de namnkunniga revolutionärerna levde i falskhet och av falskhet, samtidigt som de påstod sig vara sanningssökers och rättvisa som fru Justitia själv.

Biografi

Vaksberg har skrivit en rapp och enög biografi fylld av ressentiment och rancune. Hans bitterhet och agg mot kommunism och socialism löper som en röd tråd genom hela boken. Det drabbar Aleksandra Kollontaj. Hon betecknas genomgående som streber med lakejmentalitet, en slug karriärst som blott ser till sitt eget bästa.

Bilden är emellertid ensidig. För all del, hon har engagerats i smula för att hon vågade trotsa både Lenin och Stalin vad gäller frågan om fri kärlek. Hennes pacifism och hennes betydelse som mellanhand i stilleståndsförhandlingarna mellan Sovjetunionen och Finland reduceras däremot till randmärknings. Kollontaj beskrivs som rabiat revolutionär på dagen och lyxälskande kaviarmatvrak iförd pälsverk, briljanter och pärlor på natten.

"Revolutionens valkyria" kallades Kollontaj. I ungdomen blev adelsflickan inbjuden till Vinterpalatsets mottagningar och baler. Hon sändes utomlands för att få en bred bildning. Somrarna tillbringade hon på familjegodset på Karelska näset. Plötsligt fick hon

Tidlig rörelse. Ryktbar för sitt fria leverne under Sovjetstatens första tid och illa tåld av mansgrisarna Lenin och Stalin, skeppades Aleksandra Mikhailovna Kollontaj till Stockholm 1930. Som ambassadör utvecklade hon andra intressen.

Kommunistiska manifestet i händerna och började genast diskutera upproriska idéer, mest för att de var upproriska. Hon menade, som tiden bjöd, att man bör bryta med sin miljö och kämpa för social rättvisa. Så fick hon i en och annan pedagogisk artikel i en tidskrift, kände sig uppmuntrad och snart hade hon skaffat sig epitetet

Finlandsexpert. Noterar Vaksbergs spydigt.

Efter den blodiga söndagen 1905 började hon tala på arbetarmöten. Hon uppmärksammades för sin förmåga att egga massorna. 1906 anslöt hon sig till mensjevikerna och lärde känna Trotskij. Snart korresponderade hon med alla vänsterledare i Europa. Hon blev med-

lem av det tyska socialdemokratiska partiet och kom därmed att företräda två länder. Inget konstigt med det. Proletärer i alla länder skulle ju förena sig. Lenin hade ingen tanke på att vraka henne. Hon skulle i sinom tid slå in på hans väg, det "kände han intuitivt".

Oraklet fick rätt. Om det förestående världskriget sade Lenin: "Ju värre desto bättre!" Av Kollontaj ville han ha "propaganda som syftar till krigets övergång i inbördeskrig." Båda delarna fick han utan försening. Karriärism? Det måste man nog säga. Med tillägget att samtliga bolsjeviker i sådana fall var karriärister.

Kollontaj beskrivs som rabiat revolutionär på dagen och lyxälskande kaviarmatvrak iförd pälsverk, briljanter och pärlor på natten.

Kollontajs smak rörande litteratur och konst var vulgärsociologisk, menar Vaksberg och understödjer sin tes med lösryckta citat som i sig är betänkliga nog: "Konst är god då den tjänar arbetarklassens sak" – "Musik framkallar bara emotioner och hämmar tänkandet" – "Chopin kan man gott glömma. Kulturvärden ska vi skapa själva – inte sentimentala och gråtmilda utan nya och friska".

Kollontaj skulle alltså vara estetiskt döv och blind. Konserter och teaterföreställningar var "slöseri med tiden". Motsatsen kunde hennes vän Karl Gerhard lämna besked om efter många nattliga diskussioner. Kollontaj var också trägen besökare på hans satiriska revyer.

Saknade argument

Visst ville hon stå i centrum och agitera. Vaksberg säger emellertid att hon saknade argument, kunskaper och helt enkelt ord inför en intellektuellt välutrustad publik. Hon saknade djup. Resonemangen var elementära och slutsatserna ytliga – återigen en rad subjektiva omdömen.

När Stalin sicksackat sig fram till makten gällde det sannertigen att gå på ägg. Ingen kunde veta vad han skulle göra nästa timma. Han hade insett att Kollontaj inte stod på Trotskijns sida, vilket präglade hans inställning till henne. Som ambassadör i Stockholm 1930–1945 hade hon egentligen endast en uppgift, att hindra Trotskij från att komma in i Sverige. Andra sovjetambassadörer fick samma uppgift. Kollontaj höll sig lojal mot sin principal Stalin. Vad skulle hon göra? Vaksberg antyder att hon borde ha hoppat av.

När Zinovjev och Trotskij utesluts ur Centralkommittén 1927 hade hon skrivit i sin dagbok: "Stalin är rar, Molotov förtjusande." Hur ska det tolkas? Vaksberg menar att en alltför långt och okritiskt driven förställning blev hennes andra natur. Någon korn av sanning finns väl i detta, men hur stort är det? När hennes vän Bucharin avrättats efter den sista av de stora Moskvarättegångarna tackade hon den fruktade Stalin för "att vårt parti har en sådan stor ledare." Ett penibelt uttalande. Som tack för vänligheten fick hon Leninorden.

Motiveringen var annars att hon aktivt knutit kvinnorna till det socialistiska uppbygget. Vaksberg säger frankt att Kollontaj var rädd om sitt huvud. Säkerst helt riktigt. Dock – en människa kan lugnt låta sig skjutas, men hon vill gärna veta varför. Under den röda terrorn visste ingen vare sig ut eller in. Kaos rådde.

Skar ut Lenin-passager

Varför skar hon ut väsentliga kritiska passager om Lenin ur sin dagbok? Den frågan borde ställas till en psykolog, anser Vaksberg. Kanske det. Psykologer har åtskilligt att säga om *double-talk*.

I mycket bygger Vaksberg sin framställning på Kollontajs personliga dagböcker och hemliga korrespondens, som han nyligen påträffat. De dokumenten hade hon redigerat i efterhand. Historie-skrivningen blev tragikomisk, menar Vaksberg. Hon hade lärt sig "att ljuga som ett ögonvitne". I fallet Raoul Wallenberg visade hon varken moral eller anständighet vid de svenska förföringarna, tillägger han. Sanningen är väl att hon inte kände till något annat än vad hon fått höra från Moskva. Att ana är en sak, att presentera sina aningar som fakta är en annan. Vaksberg anklagar i korthet Kollontaj för att hon var diplomat.

När hon dragit sig tillbaka gjorde hon, mänskligt nog, allt för att undgå glömskan. Pensionerad satt hon i Moskva och skrev patetiska brev till Lillefar Stalin, brev som inte besvarades. Varför sköt ni henne inte? Den frågan fick Molotov av en journalist. Hon var ofarlig för oss, blev svaret. Där högg han nog i sten, den gamle strategen. Om Stalin nackat henne hade han skadat sig själv mer än vad han redan gjort. Inte minst utrikespolitiskt. Kollontaj hade gott renommé i såväl Västeuropa som USA.

Inte för att jag har lust att ge Aleksandra Kollontaj en ärestod. Många dumheter gjorde hon, en vindflöjel kunde hon vara. Arkadij Vaksberg framställer henne som något slags kvinnlig Cagliostro – den med charlataneriets alla oljor mest ingiönde av alla stjärnor (Stefan Zweig). Därmed får hans biografi en så besvärlig slagsida att den nära nog kanträr.

OLAV WISTRÖM

The Bagged Bug

• Citatet

Affärsmoralen i Amerika har nått en bedrövligt låg nivå. Här finns ödmjuka, gudsfruktiga kristna som nedlåter sig till att göra för en miljon dollar, vad de inte borde göra för mindre än två miljoner.

– Mark Twain